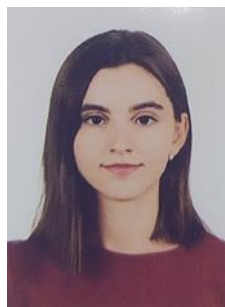


УДК 347.985  
DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-448-454



**Олена  
БОРЩЕВСЬКА** ©  
кандидат  
юридичних наук,  
доцент



**Марія  
БОГДАНОВА** ©  
студентка

*(Одеський національний морський університет, м. Одеса, Україна)*

### ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджено територіальну підсудність цивільних справ в умовах воєнного стану. Актуальність теми пов'язана з тим, що військова агресія російської федерації проти України призвела до проведення активних бойових дій та тимчасової окупації частини території нашої держави, що спричинило необхідність вжиття державними органами низки термінових заходів, зокрема щодо тимчасової зміни територіальної підсудності судових справ з метою забезпечення можливості судами належного відправлення правосуддя в Україні в умовах, що склалися. Проблемним питанням є нове правове явище в Україні – воєнний стан. Він досліджувався виключно в теоретичному аспекті, що потребує систематизації інформації ще й у практичному вимірі.

**Ключові слова:** цивільне процесуальне законодавство, територіальна підсудність, війна, військовий стан, агресія росії в Україні.

**Постановка проблеми.** Втручання військ рф на територію України спричинило необхідність адаптації державних та суспільних інститутів до нових реалій повномасштабної війни. Відповідно до оголошеного воєнного стану у державі та до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» органи судової влади в Україні зобов'язані працювати та здійснювати правосуддя за законодавством України та міжнародно-правовими нормами. Як наслідок, судова система зіткнулася з багатьма викликами. Насамперед постали питання щодо діяльності судів, розташованих на територіях, на яких ведуться активні бойові дії та які перебувають під тимчасовою окупацією, зазнав змін і судовий розгляд справ. Крім того, значно збільшилася кількість внутрішньо переміщених осіб, які на «новому місці» потребують встановлення певних юридичних фактів для відновлення втрачених документів, прийняття спадщини, працевлаштування тощо. В ситуації, що склалася, доречно було б приділити увагу дослідженню реалій і тенденцій здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, і, зокрема, можливості громадян отримати до нього доступ, з метою термінового відновлення чи визнання порушених або невизнаних прав.

На цей час відбувається активний процес адаптації правової сфери до вимог воєнної реальності з метою максимально ефективного врегулювання суспільних відносин. Налагоджений процес здійснення правосуддя в Україні не може бути зупинений навіть за умови введення воєнного стану, адже зміни та порушення прав та законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та держави, які відбуваються під час ведення бойових дій, потребують відповідної реакції з боку держави, порушені права повинні відновлюватись, зокрема і в межах цивільного процесу. Процес здійснення

---

© О. Борщевська, 2022  
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2549-429X>  
elennika@bigmir.net

© М. Богданова, 2022  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1392-729X>  
office@onmu.odessa.ua

цивільного судочинства в умовах воєнного стану має характерні теоретико-правові та організаційно-процесуальні особливості, які потребують наукового дослідження.

**Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.** Питання доступу до правосуддя у цивільних справах неодноразово досліджувалося вітчизняними науковцями. Зокрема, були опубліковані монографічні праці О. Овчаренко та Н. Сакари, а також статті таких науковців, як Р. Москаль, Д. Віткаускас, Г. Диков, С. Пазій, Ю. Матат, С. Светлічна, В. Заборовський, А. Стойка, Д. Луспеник, Т. Цувіна, А. Виноградова, Ю. Полюк. Однак воєнний стан є новим правовим явищем в Україні. Він досліджувався виключно в теоретичному аспекті. І в цих дослідженнях не знайшлося місця питанням цивільного судочинства. Тому питання доступу до цивільного судочинства в умовах воєнного стану розглядалося на цей час виключно в інформаційно-аналітичних статтях юристів-практиків та тільки у вимірі історично-правової ретроспективи.

**Мета:** дослідження характерних особливостей здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану; визначення проблеми відновлення втраченого незакінченого судового провадження в цивільній справі при зміні територіальної підсудності.

**Виклад основного матеріалу.** В умовах воєнного стану гарантоване Конституцією України право на судовий захист не припиняється та не обмежується, проте може здійснюватися з певними особливостями. Для реалізації конституційного права особи на судовий захист Верховний Суд змінив територіальну підсудність більше 100 національних судів, які під час воєнного стану не могли працювати. Від зазначеної дати (24 лютого 2022 року) суди, органи та установи системи правосуддя України працюють відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», про що було розміщено відповідну заяву на офіційному вебсайті Верховного Суду [1].

В юридичній літературі під підсудністю (територіальною юрисдикцією) розуміють повноваження місцевого суду щодо здійснення правосуддя у цивільних справах на певній території. Підсудність визначає коло цивільних справ у спорах, вирішення яких належить до повноважень конкретного суду першої інстанції (абз. 4 п. 2 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України від 01 березня 2013 р. № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ») [2].

Цивільний процесуальний кодекс України передбачає випадки (можливість) передачі цивільної справи на розгляд іншого суду як з суб'єктивних (якщо позов було пред'явлено в суд з порушенням правил підсудності), так й об'єктивних (якщо після задоволення відводів чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, а також якщо ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу) підстав [3]. Остання з підстав у судовій практиці України вже набула широкого поширення (адже починаючи з 2014 року, з початком тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та початком антитерористичної операції на сході України, низка судів припинили свою роботу), проте в юридичній літературі з цивільного процесу детально не розкриваються процесуальні питання передачі цивільних справ на розгляд до іншого суду за вказаною підставою. Для забезпечення безперервної роботи судів та розгляду судових справ законодавцем ухвалено низку нормативних актів, що регулюють таку ситуацію.

У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів, що визначено Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 26) [4].

Закон України «Про внесення зміни до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів щодо визначення територіальної підсудності судових справ» від 03.03.2022 року передбачає, що у випадку неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який

найбільш територіально наближений до суду, що не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [5].

Цим законом Голова Верховного Суду фактично був наділений повноваженнями тимчасово змінювати територіальну підсудність судових справ у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин, зокрема й у зв'язку з військовими діями. На Державну судову адміністрацію України (ДСУ) покладено обов'язок складати та доводити до відома перелік судів, які тимчасово не працюють.

Щодо змін територіальної підсудності судових справ Голова Верховного Суду В. С. Князев видавав відповідні розпорядження, починаючи з 6 березня 2022 року (з ними можна ознайомитися, зокрема, на сайті та фейсбук-сторінці Верховного Суду). Наприклад, розпорядженням Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» від 06.03.2022 р. передбачається, враховуючи те, що суди не завжди можуть здійснювати правосуддя під час воєнного стану, було змінено, зокрема, територіальну підсудність Херсонського та Луганського апеляційного судів (справи передано до Дніпровського апеляційного суду) [6].

Після видання розпорядження Голови Верховного Суду суд, робота якого була тимчасово припинена, а підсудність справ змінена, не має повноважень розглядати жодні справи та ухвалювати щодо них рішення, навіть якщо протягом певного часу така можливість в нього фактично зберігається. Усі справи, що перебувають у провадженні такого суду, якщо змога, передаються до іншого суду відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду та на підставі п. 3 ч. 1 ст. 31 ЦПК України [3].

Одразу ж варто зауважити, що така передача не залежить від клопотань учасників справи чи ініціативи суду та ухвалою суду, який розглядав справу і роботу якого припинено, процесуально не оформлюється, а тож така передача справи здійснюється законно і в апеляційному порядку не оскаржується. Оскільки така дія виконується працівниками апарату відповідного суду (або ж безпосередньо головою суду при здійсненні управлінських функцій), то бездіяльність щодо не передачі справи до іншого суду може бути оскаржена в порядку адміністративного судочинства. Для цього важливим є встановлений законом строк, протягом якого суд, який припинив роботу, має передати справу на розгляд іншому суду.

Якщо після видачі розпорядження позовні заяви (заяви, скарги) деякий час все ще надходять до цього суду, вони, якщо є змога, невідкладно повинні направлятися за підсудністю до суду, визначеного розпорядженням [7, с. 28]. Такий підхід також забезпечує суддів, які продовжують перебувати на тимчасово окупованих територіях, від можливого примусу з боку окупантів до ухвалення завідомо неправосудних рішень, адже в будь-якому випадку такі рішення не матимуть законної сили.

Ще одну серйозну проблему становлять випадки неможливості вивезення судових справ з тимчасово окупованих територій або територій, на яких відбуваються активні бойові дії, з різних об'єктивних причин (суд, який припинив роботу, перебуває на тимчасово окупованій території, або матеріали справи були знищені чи втрачені при передачі). Наприклад, як відзначив український адвокат А. Смірнов: «...є випадки, коли ми не змогли вивезти матеріали судових справ і вони знищені. Але щодо більшості судів ми змогли вивезти справи, оперативно змогли знищити ту частину документів, яка була під грифом «таємно», аби вона не могла бути використана ворогом» [8].

У зв'язку з цим Голова Верховного Суду звертав увагу, якщо є змога вивезти справи із суду, то їх передають до іншого суду, визначеного розпорядженням Голови ВС. Якщо ж через певні причини справи не можуть бути передані до іншого суду, є такі виходи. За наявності судового рішення суду першої інстанції справа може бути відновлена згідно з процесуальними нормами. Якщо ж у справі ще не було ухвалено судового рішення, це є підставою для сторони подати новий позов. Відповідно, розгляд судової справи відбувається із самого початку [9].

Щодо підсудності цивільних справ за участі внутрішньо переміщених осіб варто відзначити, що вона визначається за загальними правилами, передбаченими ст. ст. 26-30 ЦПК України. Єдина особливість пов'язана з тим, що правила загальної та деякі правила альтернативної підсудності прив'язані до місця проживання відповідача (загальна підсудність) або позивача (деякі правила альтернативної підсудності). Відповідно до ч. 1

ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону [10], тобто правила загальної чи альтернативної підсудності можуть визначатися відповідно до адреси місця проживання внутрішньо переміщеної особи, зазначеної у вказаній вище довідці.

Однією з гарантій забезпечення права на судовий захист у цивільному судочинстві є наявність на законодавчому рівні інституту цивільного процесуального права – відновлення втраченого судового провадження. Застосування цього процесуального механізму в разі втрати повністю або частково судового провадження забезпечує можливість реалізації усіх складових права на судовий захист, яке не обмежується лише вирішенням справи судом, а охоплює також право на оскарження судового рішення та виконання судового рішення.

За наявності судового рішення суду першої інстанції справа може бути відновлена згідно з процесуальними нормами. Якщо ж у справі ще не було ухвалено судового рішення, це є підставою для сторони подати новий позов. Відповідно, розгляд судової справи відбувається із самого початку [11].

Проблемним є питання можливості (доцільності) відновлення втраченого «незакінченого» судового провадження у справі при зміні територіальної підсудності в умовах воєнного стану, якщо через певні причини матеріали справи не можуть бути передані до іншого суду. Особливо це стосується цивільних справ, предметом розгляду яких є приватноправові (зокрема сімейні) спори, які зачіпають інтереси мільйонів громадян та становлять абсолютну більшість правовідносин, що виникають в державі. Окрім вищенаведених роз'яснень Голови Верховного Суду, ані вчені-процесуалісти, ані юристи-практики ще детально не розглядали процесуальні особливості відновлення втраченого (зокрема незакінченого) судового провадження при неможливості передачі матеріалів справи до іншого суду у зв'язку із воєнним станом.

Так, під втратою судового провадження розуміють втрату (загублення, викрадення, знищення) заведеної судом цивільної справи (частини матеріалів справи або всієї справи із судового провадження), якій присвоєно певний порядковий номер та заведено статистичну картку та в якій є відображення всього процесу цивільного процесу, усі процесуальні акти, які супроводжували такий процес, включно з ухваленням рішенням чи ухвалою суду [12, с. 10011].

Незважаючи на те, що відновленню втраченого судового провадження присвячено окремий розділ у ЦПК, а також окремі роз'яснення ВСУ, ВССУ результати узагальнення судової практики у справах цієї категорії засвідчили наявність суттєвих труднощів у застосуванні судами інституту відновлення втраченого судового провадження. Це зумовлено недоліками законодавчого регулювання, що характеризуються наявністю великої кількості прогалин та колізій, а також відсутністю ґрунтовних науково-теоретичних досліджень проблематики застосування норм про відновлення втраченого судового провадження в цивільних справах.

Тут варто пригадати, що законодавством України раніше вже було передбачено процедуру «відновлення матеріалів справи» при неможливості передачі справ, які незавершені провадженням (тобто які ще розглядались по суті) із судів на тимчасово окупованих територіях та в районі проведення антитерористичної операції на розгляд до інших судів. Зокрема, абз. 2 ч. 3 ст. 1 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12 серпня 2014 року передбачено, що у разі неможливості передачі матеріалів справи відповідно до встановленої згідно з цим Законом підсудності вчинення необхідних процесуальних дій здійснюється за документами і матеріалами, поданими учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для ухвалення відповідного судового рішення [13]. Треба зазначити, цим Законом запроваджено процесуальний механізм відновлення втраченого, але незакінченого судового провадження.

Водночас треба враховувати, що у випадку втрати судового провадження у суді першої інстанції, відновлення такого провадження має бути ініційоване судом першої інстанції, а коли судового провадження втрачено в апеляційній чи касаційній інстанції, то ініціатива в порушенні питання щодо відновленого судового провадження належить апеляційному або касаційному суду, який дає вказівки суду першої інстанції.

Наприклад, у разі надходження апеляційної скарги на судові рішення та виявлення факту втрати судового провадження, у якому було ухвалене оскаржуване рішення, суд першої інстанції має ініціювати відновлення втраченого судового провадження [14].

Обґрунтовуючи доцільність і ефективність застосування на практиці такого механізму відновлення втраченого незакінченого судового провадження в цивільній справі, треба враховувати, що, застосування такого механізму буде відбуватись виключно за ініціативою (заявою) одного із заінтересованих учасників справи до суду, до територіальної підсудності якого згідно із відповідним розпорядженням Голови Верховного Суду буде віднесено розгляд справи у зв'язку із воєнним станом, та в межах поданих учасниками судового процесу документів і матеріалів, тобто таким чином буде повністю забезпечено принципи диспозитивності і змагальності цивільного процесу.

Тобто на сьогодні в багатьох випадках все ж таки є можливість відновити втрачене незакінчене судове провадження та продовжити розгляд раніше розпочатої цивільної справи з участю та дотриманням процесуальних прав всіх учасників справи. За заявою учасника справи, процесуальною підставою продовження розгляду новим судом цивільної справи на підставі відновленого провадження (до речі, схожа презумпція вже існувала на тимчасово окупованих територіях і зоні АТО: так, якщо суд, у провадженні якого знаходилась справа, матеріали якої просить відновити заявник, знаходився на такій території і матеріали цієї справи не було передано згідно з визначеною Законом «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» [13] та розпорядженнями ВССУ підсудністю, факт втрати судового провадження не потребує доведення заявником).

При цьому новий суд не буде окремо розглядати процесуальне питання щодо відновлення втраченого незакінченого судового провадження, а буде продовжувати розгляд справи на підставі поданих учасниками справи документів і матеріалів, включаючи інформацію з Єдиного державного реєстру судових рішень та Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, з ухваленням рішення по суті спору або постановленням ухвали про відмову у відновленні провадження при недостатності існуючих (відновлених) документів і матеріалів.

І навіть, якщо втрачені матеріали справи згодом все ж таки надійдуть до суду, який за зміненою підсудністю буде продовжувати розгляд «відновленої» справи, вони лише будуть долучені і враховані при ухваленні рішення (в такому випадку суд вже буде позбавлений можливості відмовити у відновленні втраченого незакінченого судового провадження, а зобов'язаний буде ухвалити рішення по суті спору).

**Висновки.** Підсумовуючи викладене, треба вказати, що повномасштабне російське вторгнення на територію України, введення воєнного стану та вимушене зупинення функціонування окремих судів зумовило відповідні зміни у законодавчому регулюванні, судовій практиці та територіальній юрисдикції судів. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, що діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Станом на сьогодні, незважаючи на наявні ризики та виклики, а саме втрату матеріалів справ, фізичне знищення судових установ, евакуацію суддів до інших регіонів, постійні обстріли населених пунктів – суди в Україні продовжують активно здійснювати правосуддя. Для учасників судового процесу створюються всі необхідні та водночас комфортні умови для якісного та ефективного вирішення спору.

#### Список використаних джерел

1. Заява Верховного Суду (24 лютого 2022 р.). URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1259866/>.
2. Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України від 01.03.2013 № 3. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 06.04.2000. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 28. Ст. 224.
5. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 03.03.2022. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>.

6. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : Розпорядження Верховного Суду України від 06.03.2022 р. URL : [https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor\\_pidsudnist/](https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/).
7. Андронов І. В. Підсудність цивільних справ в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 1. Вип. 1(42). С. 27–32.
8. Ржеутська Л. Сьогодні ми хочемо розширити процесуальні можливості через законодавство. *Закон і Бізнес*. 2022. URL : <https://zib.com.ua/ua/151049.html>.
9. Зміна підсудності, передача справ та відрадження суддів – підсумки наради Голови ВС з керівниками апеляційних судів (26 березня 2022 р.). URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1264923/>.
10. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
11. Зміна підсудності, передача справ та відрадження суддів – підсумки наради Голови ВС з керівниками апеляційних судів (26 березня 2022 р.). *Офіційний вебсайт Верховного Суду*. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1264923/>.
12. Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. Курс цивільного процесу : підруч. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
13. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 15.12.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 39. Ст. 2009.
14. Узагальнення практики розгляду судами деяких питань, пов'язаних із відновленням втраченого судового провадження, у тому числі на тимчасово окупованій території і в зоні АТО : Лист від 01.01.2017 Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. *Ліга Закон*. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00219>.

*Надійшла до редакції 12.12.2022*

#### **References**

1. Zaiava Verkhovnoho Sudu (24 liutoho 2022 r.) [Statement of the Supreme Court (February 24, 2022)]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoho Sudu*. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1259866/>. [in Ukr.].
2. Pro deiaki pytannia yurysdyktsii zahalnykh sudiv ta vyznachennia pidsudnosti tsyvilnykh sprav [About some issues of jurisdiction of general courts and determination of jurisdiction in civil cases] : Postanova Plenumu Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy vid 01.03. 2013 № 3. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13#Text>. [in Ukr.].
3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 [Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004. № 40–41. [in Ukr.].
4. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On legal regime of martial law] : Zakon Ukrainy vid 06.04.2000. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2000. № 28, art. 224.
5. Pro vnesennia zminy do chastyny somoi statii 147 Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» shchodo vyznachennia terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav [On amending the seventh part of Article 147 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" regarding the determination of territorial jurisdiction of court cases] : Zakon Ukrainy vid 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>. [in Ukr.].
6. Pro zminu terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav v umovakh voiennoho stanu [On changing the territorial jurisdiction of court cases in the conditions of martial law] : Rozporiadzhennia Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 06.03.2022. URL : [https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor\\_pidsudnist/](https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/). [in Ukr.].
7. Andronov, I. V. (2022) Pidsudnist tsyvilnykh sprav v umovakh voiennoho stanu [Jurisdiction of civil cases under martial law]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. № 1. Issue 1(42), pp. 27–32. URL : [http://pjv.nuoua.od.ua/v1\\_2022/6.pdf](http://pjv.nuoua.od.ua/v1_2022/6.pdf). [in Ukr.].
8. Rzheutska, L. Sohodni my khochemo rozshyryty protsesualni mozhlyvosti cherez zakonodavstvo [Today, we want to expand procedural possibilities through legislation]. *Zakon i Biznes*. 2022. URL : <https://zib.com.ua/ua/151049.html> [in Ukr.].
9. Zmina pidsudnosti, peredacha sprav ta vidriadzhennia suddiv – pidsumky narady Holovy VS z kerivnykamy apeliatsiinykh sudiv (26 bereznia 2022 r.) [Change of jurisdiction, transfer of cases and secondment of judges - results of the meeting of the Chairman of the Supreme Court with the heads of appeal courts (March 26, 2022)]. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1264923/>, [in Ukr.].
10. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons] : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 1, art. 1. [in Ukr.].
11. Zmina pidsudnosti, peredacha sprav ta vidriadzhennia suddiv – pidsumky narady Holovy VS z kerivnykamy apeliatsiinykh sudiv (26 bereznia 2022 r.) [Change of jurisdiction, transfer of cases and secondment of judges - results of the meeting of the Chairman of the Supreme Court with the heads of appeal courts (March 26, 2022)]. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1264923/>, [in Ukr.].

centr/news/1264923/. [in Ukr.].

12. Komarov, V. V., Bihun, V. A., Barankova, V. V. (2011) Kurs tsyvilnoho protsesu [Civil procedure course] : pidruch. ; za red. V. V. Komarova. Kharkiv : Pravop 1352 s. [in Ukr.].

13. Pro zdiisnennia pravosuddia ta kryminalnoho provadzhennia u zviazku z provedenniam antyterrorystychnoi operatsii [On the implementation of justice and criminal proceedings in connection with the anti-terrorist operation] : Zakon Ukrainy vid 15.12.2017. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 39, art. 2009. [in Ukr.].

14. Uzahalnennia praktyky rozghliadu sudamy deiakykh pytan, poviazanykh iz vidnovlenniam vtrachenoho sudovoho provadzhennia, u tomu chysli na tymchasovo okupovanii terytorii i v zoni ATO [Generalization of the practice of consideration by courts of some issues related to the recovery of lost court proceedings, including in the temporarily occupied territory and in the ATO zone] : Lyst vid 01.01.2017 Vysshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav. *Liha Zakon*. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00219>. [in Ukr.].

#### ABSTRACT

**Olena Borshchevska, Maria Bohdanova. Territorial jurisdiction of civil cases under martial law.** The article investigates the territorial jurisdiction of civil cases under martial law. The relevance of the topic is due to the fact that the military aggression of the Russian Federation against Ukraine has led to active hostilities and temporary occupation of part of the territory of our country, which has led to the need for the state authorities to take a number of urgent measures, in particular, to temporarily change the territorial jurisdiction of court cases in order to ensure the possibility of courts to properly administer justice in Ukraine in the current circumstances.

A problematic issue is a new legal phenomenon in Ukraine - martial law. It has been studied exclusively in the theoretical aspect, which requires systematization of information also in the practical dimension. The purpose of the article is to review and streamline the peculiarities of legal regulation and practical implementation of the provisions on jurisdiction of civil cases under martial law in Ukraine. The Civil Procedure Code of Ukraine provides for cases (possibility) of transferring a civil case to another court for consideration on both subjective and objective grounds.

It is concluded that from the moment of change of jurisdiction by order of the Chairman of the Supreme Court, the work of the relevant court ceases, and therefore it cannot consider cases and make any court decisions in them. The procedure for applying to courts in conditions when some courts do not function as a result of hostilities and occupation of certain territories of Ukraine is determined. The ways of solving problems in case of impossibility to export court cases from the temporarily occupied territories or territories where active hostilities are taking place are analyzed.

The problem of restoration of lost unfinished court proceedings in a civil case in case of change of territorial jurisdiction under martial law is investigated. Today, in many cases, it is still possible to restore the lost unfinished court proceedings and continue the consideration of a previously initiated civil case with the participation and observance of the procedural rights of all parties to the case. Despite the fact that a separate section of the CPC is devoted to the restoration of lost court proceedings, as well as separate explanations of the Supreme Court of Ukraine, the results of the generalization of court practice in these cases indicate that there are significant difficulties in the application of the institute of restoration of lost court proceedings by the courts.

**Keywords:** *civil procedural legislation, territorial jurisdiction, war, martial law, Russian aggression in Ukraine.*